

MAKYUNG

PENGENALAN

Makyung merupakan satu tarian Melayu yang begitu unik dan halus sifatnya. Ia merupakan satu kombinasi dari unsur-unsur tarian, muzik, drama dan komedi yang dipentaskan secara teater keliling. Pelakonnya terdiri daripada gadis-gadis muda dan jelita yang mengambil semua peranan lelaki dan perempuan kecuali watak-watak komedi atau 'peran'. Lahirnya keadaan begini kerana makyung merupakan hiburan bagi permaisuri-permaisuri dan puteri-puteri raja. Oleh kerana bimbang sekiranya mereka ini jatuh hati kepada pelakon-pelakon makyung semasa raja atau pembesar-pembesar meninggalkan istana untuk menjaga keselamatan negeri dan lain-lain tugas di luar istana maka pelakonnya terdiri daripada perempuan belaka.

Makyung lahir di istana Melayu Patani kira-kira 400 tahun yang lampau dan kemudian tersebar ke negeri di Timur Semenanjung, terutamanya Kelantan. Kita tidak dapat memastikan dari mana asal perkataan makyung atau erti sebenarnya perkataan itu. Besar kemungkinan ia berasal dari satu upacara pemujaan roh-roh; dan mak Inang atau roh ibu yang juga roh padi. Dalam persembahan makyung dia mungkin berlagak seperti perantaraan mewakili raja dan rakyatnya bagi tujuan meminta sesuatu. Pada permulaan

persembahan makyung, seorang bomoh bertindak sebagai Syaman atau orang perantaraan akan hadir.

PAKAIAN

Persembahan makyung tidak memerlukan prop tetapi pakaian watak-watak adalah lengkap dan mahal harganya. Watak-watak penting dalam makyung diberikan nama khas dan setiap watak mempunyai pakaian lengkapnya sendiri walau untuk apa cerita sekalipun. Pakaian Pak Yung Muda adalah sama. Kedua-duanya memakai setanjak atau mahkota diperbuat daripada baldi khas dengan hiasan mutu manikam dan mempunyai tepi yang berkilau. Di bahagian atas setanjak dihiasi dengan beberapa kuntum melur. Beberapa ikat bunga melur juga digantung pada alas telinga kiri.

Seabad yang lalu, Pak Yung Muda (watak utama) memakai setangan balik dan tujuh ulas ikatan bunga melur berjuntai dari Telinga kiri. Lebih awal dari itu pakaian Pak Yung Muda dipengaruhi gaya mempelai-mempelai diraja Patani dengan memakai setanjak yang diperbuat daripada sutera kuning dan dihiasi dengan bunga-bunga emas yang digantung pada rantai-rantai emas terjuntai di telinga kiri. Setanjak Pak Yung Tua dihiasi lebih indah daripada warna yang lebih tua.

Kedua-dua Pak Yung memakai baju sutera berwarna kuning, kemas, tidak berkolar, berlengan pendek. 'Lai' - atau hiasan dari manik-manik dan mutu manikam, labuhnya hingga hampir ke pinggang dipakai di atas baju. Semua pelakon tidak memakai kasut kerana mereka bermain di hadapan Raja dan pembesar-pembesar.

Selain perkakas-perkakas ini Pak Yung juga membawa seikat rotan yang dipanggil rotan bera atau pemiati. Rotan ini digunakan untuk memukul peran. Kain lepas (benang) juga digunakan untuk keperluan lain seperti menggambarkan wau, anak yang baru lahir atau digubah untuk menyerupai gajah.

Pakaian Mak Yung Puteri juga hampir sama. Mereka memakai kebaya sutera dan berkerongsang emas dan permata. Sarung sutera diikat dengan tali pinggang dan mereka mempunyai pending batu permata dan lebih cantik daripada pending Puteri Mak Yung. Sehelai kain sibar tergantung di bahu kiri, diselitkan pada pending dan panjangnya hingga ke paras lutut. Kain sibar ini

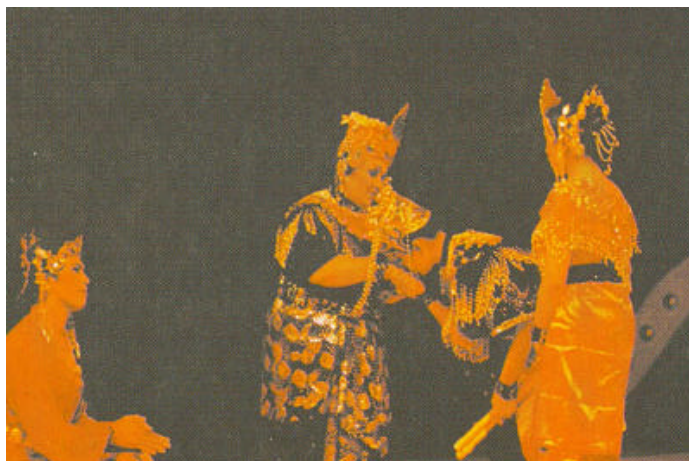
biasanya bertekad benang emas. Mereka kedua memakai pemeles, tali tangan emas, gelang kaki emas dan cincin pemberian dari raja.

Pakaian dan Perhiasan Puteri dan Pakyung

Pelakon lengkap berpakaian mengikut watak

Pakaian dan perhiasan yang digunakan dalam persembahan makyung

Lain-lain pelakon yang mengambil bahagian ialah watak dayang memakai kebaya dan sarung sutera tetapi tiada berpending atau kain sibar. Mereka memakai sanggul dan bunga melur dilekat pada sanggul. Peran-peran memakai baju pendek biasa, kain sarung dan sepasang seluar besar. Mereka juga memakai semutar daripada kain benang yang pada waktu lain boleh juga diikatkan ke pinggang.

Aksi Pakyung memegang rotan bera bersama peran

ALAT-ALAT MUZIK

Muzik ialah unsur yang sangat penting dalam makyung dan fungsinya ialah :-

1. Bunyi alunan muzik terutama daripada rebab digunakan untuk menarik penonton dan memaklumkan bahawa pementasan makyung akan bermula.
2. Muzik digunakan untuk membentuk suasana yang menggambarkan emosi dan perasaan di setiap adegan. Selalunya suasana ini digambarkan dengan lagu-lagu yang dinyanyikan oleh watak-watak utama dan juga korus (jong dondang).
3. Muzik digunakan untuk mengiringi tarian dan nyanyian.
4. Muzik digunakan untuk menandakan permulaan dan penamatan adegan-adegan keluar dan masuk watak juga diiringi oleh muzik (terutama bunyian gendang) diselitkan antara dialog - dialog.

Kumpulan Muzik Makyung yang lengkap mengandungi alat-alat :-

1. Tawak atau Gong

Tawak ibu, yang lebih besar daripada tawak anak, diperbuat daripada tembaga. Bunyian tawak ibu lebih rendah daripada bunyian tawak anak. Kedua-duanya digantung dan dipisahkan oleh dua batang kayu yang dinamakan mengembang. Pemukulnya diperbuat daripada kayu yang hujungnya dibalut dengan kain atau kepingan getah.

2. Gendang Ibu dan Gendang Anak

Kedua-duanya berbeza dari segi saiz dan bunyi. Muka besar ditutup dengan belulang lembu manakala muka kecil ditutup dengan kulit kambing.

3. Canang

Canang anak dan ibu diperbuat daripada tembaga. Perbezaan antara dua canang ini akan hanya dapat dikesan melalui bunyi yang dihasilkan oleh alat muzik tersebut.

4. Kesi

Kesi mempunyai dua bahagian, piring dan kicah (empat piring dan dua kicah) yang diperbuat daripada besi.

5. Serunai

Serunai mempunyai empat bahagian, iaitu pipit, mali, batang dan copong. Tiap-tiap bahagian ini boleh dipisahkan.

6. Rebab

Rebab mempunyai tiga bahagian iaitu pucuk rebung, batang dan muka. Tempurung muka diperbuat daripada kayu nangka atau sena dan ditutup dengan kulit perut lembu.

Pada dada (muka) di penjuru kiri terdapat satu lubang seluas satu inci dan ditutup dengan penutup yang dinamakan 'susu' atau 'tetek'. Fungsinya ialah untuk mengimbangkan tekanan udara dalam dan luar. Balangnya diperbuat daripada kayu nangka atau sira. Pada masa dahulu tali rebab diperbuat daripada benang besar dan kemudian menggunakan benang kasar. Sekarang

digunakan tali gitar, gambus atau biola. Penggesek rebab diperbuat daripada kayu dan tali tangsi.

Ahli muzik yang terpenting dalam kumpulan muzik makyung ialah pemain rebab yang dikenali dengan nama Tok Minduk. Beliau adalah ketua dan juga "pemimpin" kumpulan muzik itu. Beliau memulakan semua lagu sepanjang 8 hingga 16 "*measure*" yang selepas itu diikuti oleh gendang, gong, suara penyanyi solo dan korus.

Alat-alat muzik yang digunakan semasa persembahan makyung.

Beliaulah yang memberi isyarat memulakan lagu, menukar rentak dan hal-hal lain mengenai aspek muzik. Tok minduk dan ahli muzik lain menghafal kesemua lagu-lagu makyung. Ia juga menjalankan istiadat buka panggung. Ahli-ahli muzik ditempatkan di sudut kiri pentas dan tok minduk duduk mengarah matahari jatuh.

Unsur nyanyian dalam makyung diselenggarakan oleh kesemua pelakon dan juga ahli-ahli muzik. Pelakon utama akan mula menyanyi empat atau lapan '*measure*' selepas pendahuluan dilakukan oleh tok minduk. Rangkap ini akan dinyanyikan semula oleh korus dan juga ahli-ahli muzik. Biasanya melodi pendek akan digunakan berkali-kali. Senikata sahaja yang berubah. Dalam nyanyian, suara dan rebab menyelenggarakan melodi, gendang dipukul bertingkah dan gong menandakan '*measure*' atau bilangannya.

Pemain rebab dikenali sebagai tok minduk

STRUKTUR

Cerita makyung mempunyai struktur yang tersendiri. Bentuknya adalah sama dalam semua cerita Tang dimainkan. Setiap cerita bermula dengan upacara mengadap rebab di mana watak utama akan menyanyi solo dan diikuti oleh korus. Pelakon-pelakon akan membuat gerak seni jari, bahu dan badan sambil menyanyi. Akhimya mereka bangun secara perlahan dan berdiri tegak sebaik sahaja habis nyanyian solo. Mereka kemudian mengelilingi pentas dengan tarian perlahan dan salah seorang akan memulakan nyanyian solo. Nyanyian di sini adalah 'sedayong Makyung'.

Contoh lagu mengadap rebab:

*Bong wei... membalik tipo gak
Dage membue silolah cik wei
Dage membue silolah cik wei
Ayuhlah cik wei
Seperti suloh bermain angin la...
Eh... bemban gugor di tapok
Selude cik wei... meningga maye la...
Ayuh tue wei
Seperti aur menarik suse la
Eh.. sawo kami menggorok likaghe
Aur cik wei menarik suse la...
Ayuh tue wei
Liuk litok tekula blalai la...*

*Eh... liuk ko kiri
Luk ko kane
Liuk ko kiri kulai ko kane la
Ayuh tue wei
Seperti denok menanti la...
Eh... berdiri kami tapok tigo
Kami nok adap ke timor
Jagolah...
Ayuh tue wei
Kami nok pecah lakoh lima la...*

Tarian mengadap Rebab

Lagu-lagu dalam persembahan makyung adalah seperti berikut :

1. Bertabuh
2. Mengadap Rebab
3. Raja atau Pakyung keluar dan berdialog dengan makyung
4. Pakyung Muda atau Puteri makyung akan menyanyi Dondang Lanjut
5. Dialog Pakyung memanggil Pengasuh
6. Nyanyian Pakyung Tua - Sedayong Pakyung
7. Dialog
8. Nyanyian Kisah Barat oleh Pakyung Muda
9. Dialog
10. Nyanyian Peran - Barat Cepat
11. Dialog antara Pakyung dan Peran
12. Nyanyian oleh Pakyung - Lagu Berkbabar
13. Dialog
14. Nyanyian Peran - Lagu Saudara
15. Dialog
16. Lagu Barat Cepat

17. Dialog Peran I dan Peran II
18. Lagu Tok Wak
19. Dialog Pakyung
20. Lagu Ela oleh Pakyung membawa cerita yang akan dipersembahkan

Gerak lari dalam persembahan makyung

PERGERAKAN ASAS BAGI TARIAN MAKYUNG

Satu unsur penting dalam makyung selain daripada muzik dan dialog ialah tarian yang digunakan dalam keseluruhan persembahan.

Tarian makyung juga sama seperti tarian melayu yang lain iaitu menegaskan kepada pergerakan tangan. Posisi tangan ini apabila dicantumkan dengan pergerakan badan, kepala dan kaki membentuk tarian makyung seperti berikut:

1. Duduk atas tumit, tangan sembah guru (Rajah a)
2. Tangan susun sirih
3. Tangan gajah lambung belalai (Rajah b)
4. Tangan burung terbang (Rajah c)
5. Tangan ular sawa mengorak lingkaran (Rajah d)
6. Tangan seludang menolak mayang (Rajah e)
7. Tangan sulur memainkan anggi (Rajah f)
8. Tangan liuk kiri longlai ke kanan (Rajah g)
9. Berdiri tapak tiga mengadap timur jaga
10. Tangan sirih layer
11. Kirat penghabisan (Rajah h)
12. Langkah turun dari kayangan
13. Langkah naik ke kayangan
14. Pak Yung berjalan

a - Duduk atas tumit, tangan sembah guru

b - Tangan Gajah lambung belalai

c - Tangan burung terbang

d - Tangan ular sawa mengorak lingkaran

e - Tangan Seludang menolak mayang

f - Tangan sulur memainkan angin

g - Tangan liuk kiri longlai ke kanan

h - Kirat penghabisan

WATAK-WATAK

Watak - watak penting dalam sesebuah cerita makyung :-

1. Pak Yung - Menjadi raja atau pemerintah dan menjadi tulang belakang cerita makyung
2. Pak Yung Muda - Watak utama atau hero dalam cerita makyung. Watak inilah yang mengalami berbagai-bagai peristiwa dari saat ia dilahirkan hingga dewasa semasa cerita berkisar di sekitar kehidupan Pak Yung Muda.
3. Mak Yung - Juga permaisuri dan dalam setengah cerita mengambil peranan yang penting sebagai watak utama.
4. Puteri Mak Yung - Sebagai heroin dalam cerita makyung
5. Peran - Terdapat beberapa orang peran atau pelawak dalam cerita makyung. Peran tua biasanya memegang watak yang lebih penting daripada peran-peran lain dan bertindak sebagai orang suruhan raja. Lain-lain peran adalah watak kelakar.
6. Dayang-dayang - Terdiri daripada gadis-gadis manja yang juga bertindak sebagai penari atau pengiring Mak Yung atau Puteri Mak Yung.

Selain daripada watak-watak yang tersebut di atas, watak-watak jahat tidak ketinggalan, seperti raja jin dan sebagainya yang merupakan pihak lawan kepada watak-watak baik di atas.

Aksi Peran

Salah satu babak dalam persembahan makyung

Peran menyatakan sesuatu kepada Pak Yung

PERBENDAHARAAN CERITA

Cerita-cerita dalam makyung menjalani beberapa tahap perkembangan. Ia bermula dengan cerita asas iaitu Dewa Muda, yang menceritakan tentang asal usul makyung. Berdasarkan cerita ini, ia berkembang menjadi tujuh dan kemudian dua belas cerita. Dua belas cerita yang dianggap lengkap, asli dan cukup nilai seninya adalah :

1. Dewa Muda
2. Dewa Pencil
3. Dewa Sakti
4. Dewa Indera, Indera Dewa
5. Dewa Panah
6. Endeng Tejali

- i) Anak Raja Gondang
- ii) Batak Raja Gondang

iii) Bongsu Sakti

7. Gading Bertimang
8. Raja Tangkai Hati
9. Raja Muda Lakleng
10. Raja Muda Lembek
11. Raja Besar Dalam Negeri Ho Gading
12. Bentara Muda

SINOPSIS CERITA WAK RAJA GONDANG

Anak Raja Gondang adalah sebuah kisah di dalam negeri Serendah Sepagar Ruyung yang diperintah oleh Raja Besar. Kisah bermula dengan Permaisuri Raja Besar iaitu Puteri Gerak Petera sedang hamil anak sulung mereka. Sebagai persiapan Sekiranya menimang seorang putera maka baginda, Raja Besar keluar berburu ke hutan untuk mencari Gajah Putih Bergading Hitam. Ketika dalam perburuan, Puteri Gerak Petera bersalin, baginda tidak melahirkan seorang putera tetapi seekor siput gondang.

Apabila Raja Besar pulang ke istana, baginda terkejut dan amat murka kerana melihatkan anaknya bukan manusia. Maka, baginda menuduh Puteri Gerak Petera membuat hubungan sulit lalu menghalau Puteri Gerak Petera dari istana. Puteri Gerak Petera bersama anak gondangnya membawa diri dan mendapatkan perlindungan dari Wak Pakil Jenang, seorang bekas pekerja istana. Baginda juga mengarahkan anak gondangnya untuk dijaga oleh Wak Pakil Jenang semasa bekerja. Akhirnya apabila tiba saat dan ketikanya, gendang menetas dan keluarlah seorang putera dari gondang. Pada awalnya Wak Pakil Jenang tidak mempercayai kejadian itu.

Para pelakon menghayati watak

Apabila Puteri Gerak Petera pulang, didapati gondangnya kosong, berlaku salah faham antara Puteri dengan Wak Pakil Jenang. Anak Raja Gondang menceritakan hal yang sebenar, maka Puteri menyumpah akan sesiapa yang mengganggu gondangnya. Anak Raja Gondang memohon izin untuk memulakan pengembaraan menemui ayahandanya lalu berangkat ke Padang Luas Saujana padang. Di sinilah bermulanya pengembaraan Anak Raja Gondang yang melalui pelbagai halangan, namun atas kebijaksanaannya maka baginda dapat mengatasi anak-anak Mak Inang Kurang Sa Empat Puluh dan Wak Juara Pemikat. Kerana kesengajaannya menganiaya Wak Juara Pemikat maka baginda telah ditangkap oleh Wak Pertanda Raja lalu membawanya masuk ke istana. Helahnya telah berjaya menemukannya dengan Raja Besar.

Raja Besar terpikat dengan Anak Raja Gondang, lantas mengambil Anak Raja Gondang sebagai anak angkat baginda. Baginda tidak menyangka bahawa Gondang adalah anak kandungnya.

TOKOH MAKYUNG

Puan Khatijah Binti Anting Primadona Mak Yung ini dilahirkan pada 13 Ogos 1941 di Kampung Lubuk Kawah, Pasir Mas Kelantan. Anak keturunan Siam-

Melayu ini dilahirkan dalam keluarga seni yang aktif menjalankan kegiatan kesenian makyung.

Keunggulannya tidak boleh disangkal oleh sesiapa. Kebolehan dan kegigihan beliau dalam menghayati seni persembahan ini amat dikagumi. Beliau bukan sahaja boleh menarikan tarian makyung dengan baik, menyanyikan lagu-lagu makyung dengan merdunya bahkan boleh menguasai urutan cerita makyung dengan baik dan berkesan.

Tanggal 13 September 2000, kita telah ditinggalkan olehnya, anak-anak bangsa yang masih haus dan dahagakan seni warisan ini. Perginya beliau adalah sebagai seorang pejuang, penegak dan pengembang seni makyung yang unggul.

*Kalu nok gugor.. amboi ...gugorlah nangko
Jange menimpo... sidahanlah pauh...la
Kalu nok tidor... amboi... tidorlah muto
Hai jange mengingat jauh... hai orge jauh...*

*Buronglah punai... ekomya lebat
Hai mati terselit... dicabelah kayu... la
Siup serunai.. amboi... geseulah...la
Maghi nok ulek... rajo... sedee beradu...*

Semoga Allah mencucuri rahmat ke atas rohnyanya..Al Fatihah

Diterbitkan oleh:

Cawangan Dokumentasi dan Penerbitan
Bahagian Pembangunan Kebudayaan dan Kesenian
Kementerian Kebudayaan, Kesenian dan Pelancongan. 2003